

«Διαδρομή περιπλάνησης» στην ιστορία και στα μνημεία της Ελευσίνας

Η Ελευσίνα, πέρα από το αναμφισβήτητο ενδιαφέρον της ως σύγχρονης πόλης, έχει ιδιαίτερη αξία, όπως κατ' επανάληψη τεκμηριώθηκε και με δημοσιεύματα των «Τιτάνων», από ιστορική και αρχαιολογική άποψη. Μια περυσινή έκθεση στο Πολιτιστικό Κέντρο «Λεωνίδας Κανελλόπουλος» με τίτλο «Μεταμορφώσεις του Ελευσινιακού Τοπίου, Αρχαιότητες και

Σύγχρονη Πόλη» έφερε πάλι στο προσκήνιο της επικαιρότητας τη σημαντική αυτή πλευρά της «φυσιογνωμίας» της γενέτειρας πόλης της Εταιρίας μας. Την επιμέλεια της έκθεσης, η οποία πραγματοποιήθηκε με τη χορηγία του ΤΙΤΑΝΑ και του Ιδρύματος Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου, είχαν η αρχαιολόγος Καλλιόπη Παπαγγελή και η αρχιτέκτων Ελένη-Άννα Χλέπα.

Ιστορική αναδρομή

Ήδη από τον 18ο αιώνα, η γοητεία που ασκούσε ο αρχαιοελληνικός πολιτισμός στη διανόηση της εποχής εκείνης δημιούργησε το αίτημα για την αποκάλυψη των αρχαίων μνημείων της χώρας μας. Το μεγάλο ενδιαφέρον για τα Ελευσίνια Μυστήρια οδήγησε στην πόλη τους πρώτους αρχαιολόγους πριν από την Ελληνική Επανάσταση.

Το 1811 έφτασαν εκεί μέλη της Εταιρείας των Dilettanti, που είχε ιδρυθεί στη Μεγάλη Βρετανία από αρχαιόφιλους αριστοκράτες, μελετητές και θαυμαστές του αρχαίου ελληνικού και ρωμαϊκού πολιτισμού. Ακολούθησε ο Γάλλος αρχαιολόγος Φρανσουά Λενορμάν (1837-1883), ο οποίος πραγματοποίησε ανασκαφές στην Ελευσίνα το 1860. Η πιο συστηματική έρευνα στην πόλη ξεκίνησε το 1882 από την Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία και συνεχίστηκε κατά το μεγαλύτερο μέρος του 20ού αιώνα με το σημαντικό ανασκαφικό έργο Ελλήνων αρχαιολόγων, όπως ο Δημήτριος Φίλιος (1844-1907), ο Κωνσταντίνος Κουρουνιώτης (1872-1945), ο Ιωάννης Τραυλός (1908-1985), ο Ιωάννης Θρεψιάδης (1907-1962) και ο Γεώργιος Μυλωνάς (1898-1988). Το πλούσιο έργο της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας στην Ελευσίνα κράτησε σχεδόν έναν ολόκληρο αιώνα και έφερε στο φως το σύνολο του ναού της Δήμητρας, ένα μεγάλο μέρος από την οχύ-

Σχέδιο 1835 του γεωμέτρη C. Mitteregger

ρωση της πόλης και κτίρια διαφόρων εποχών και με διαφορετικές χρήσεις.

Πρώτο πολεοδομικό διάγραμμα της Ελευσίνας, που όμως δεν εφαρμόστηκε ποτέ, είχε γίνει το 1835 από τον αρχιτέκτονα Φρειδερίκο Στάουφερτ, ο οποίος είχε δώσει ιδιαίτερη έμφαση στην αποτύπωση των αρχαίων ευρημάτων και εισηγούμενος και μέτρα για την ανάδειξή τους.

Μία σημερινή περιήγηση

Στην Ελευσίνα του σήμερα, εκτός από τον οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο, που περιλαμβάνει

το λόφο με τα ερείπια του ναού της θεάς Δήμητρας, διασώζονται πολλά μνημεία που είναι

διάσπαρτα στην πόλη και γι' αυτό το λόγο δεν γίνονται αντιληπτά ως ενιαίο σύνολο.

Η διαμόρφωση ενός δικτύου αρχαιολογικών διαδρομών θα οδηγήσει τον επισκέπτη σε μια μοναδική διαδρομή περιπλάνησης σε τοπόσημα από όλες τις ιστορικές περιόδους της πόλης.

Ο αρχαιολογικός χώρος της Ελευσίνας μπορεί να αποτελέσει στο μέλλον το βασικό κομβικό σημείο του δικτύου πολιτιστικών διαδρομών, που θα συνδέεται με την Αθήνα μέσω της Ιεράς Οδού και θα οδηγεί σε όλα τα σωζόμενα μνημεία της πόλης τα οποία παρουσιάζουν μεγάλο αρχαιολογικό ενδιαφέρον.

Αεροφωτογραφία της βόρειας περιοχής του αρχαιολογικού χώρου (2008)

Ο αρχαιολογικός χώρος της Ελευσίνας περιλαμβάνει την αρχαία ακρόπολη της πόλης και το ναό της Δήμητρας, όπου τελούνταν τα περίφημα Ελευσίνια Μυστήρια. Η μυσταγωγία αυτή ήταν μία από τις σημαντικότερες θρησκευτικές τελετές της αρχαιότητας και αποτελούσε ένα πόλο έλξης για τους πιστούς της λατρείας της Δήμητρας σχεδόν επί δύο χιλιετίες, μέχρι την απαγόρευσή της από τον βυζαντινό αυτοκράτορα Θεοδόσιο Β', το 392 μ.Χ.

Η Ιερά Οδός, μήκους 21κλμ., ήταν ο δρόμος που συνέδεε την Αθήνα με την Ελευσίνα. Τον ακολουθούσαν οι μύστες και οι πιστοί από την πόλη της θεάς Αθηνάς, όπου ξεκινούσαν οι ιερές τελετές για να καταλήξουν στην πόλη της θεάς Δήμητρας.

Στο σημείο όπου η Ιερά Οδός συναντούσε τον ορμητικό ελευσινιακό Κηφισό είχε κατασκευαστεί γέφυρα – μάλλον επί εποχής του Ρωμαίου

αυτοκράτορα Αδριανού – που αποτελεί εξαιρετικό δείγμα αρχαίας γεφυροποιίας. Το μήκος της ήταν 50 μέτρα και το πλάτος της 5,30 μέτρα. Μεγάλα τμήματά της διασώζονται σήμερα στο σημείο όπου η Εθνική Οδός Αθηνών-Κορίνθου «διασταυρώνεται» με το δρόμο που οδηγεί στην πόλη της Ελευσίνας.

Πυρήνας του αρχαίου ναού ήταν το Τελεστήριο, ο χώρος όπου γινόταν η μύηση των πιστών στη λατρεία της θεάς. Ο ναός γνώρισε πολλές οικοδομικές φάσεις στη μακρά ζωή του, ενώ σήμερα επισκέψιμο είναι το τμήμα της κλασικής περιόδου με τις προσθήκες του 4ου αιώνα Π.Χ. και τις μετασκευές των ρωμαϊκών χρόνων.

Το 1936 η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στο φως μια μεγάλη οικία της ρωμαϊκής εποχής (2ος αιώνας μ.Χ.) στη νότια κλιτύ του λόφου της αρχαίας ακροπόλεως. Διασώζονται σε αυτήν τα εξαιρετικά ψηφιδωτά δάπεδα με γεωμετρικά μοτίβα.

Άποψη τμήματος του ρωμαϊκού υδραγωγείου στην οδό Δήμητρος (2011)

Ο Αδριανός ήταν αυτός που προσέφερε στην πόλη της Ελευσίνας το πρώτο της υδραγωγείο, η κατασκευή του οποίου πρέπει να συνδέεται με τη μύηση του ίδιου του αυτοκράτορα στα Ελευσίνια Μυστήρια, το 125 μ.Χ. Η «πορεία» του υδραγωγείου μέσα στη σύγχρονη πόλη της Ελευσίνας είναι ορατή ακόμα και σήμερα, με χαρακτηριστικότερα τα μεγάλα τμήματά του που διακρίνονται κατά μήκος της οδού Δήμητρος.

Το εκκλησάκι του Αγίου Ζαχαρία στην πόλη της Ελευσίνας είναι χτισμένο πάνω στα ερείπια παλαιοχριστιανικής βασιλικής του 5ου αιώνα μ.Χ., ενός από τους πρώτους τόπους λατρείας της νέας Χριστιανικής θρησκείας, μετά την ουσιαστική κατάργηση του ναού της Δήμητρος.

Το εκκλησάκι του Αγίου Ζαχαρία (2010)

Στο δρόμο προς τα Μέγαρα, σε απόσταση περίπου 750μ. από τον αρχαιολογικό χώρο, βρισκόταν το νεκροταφείο της Ελευσίνας, το οποίο ήταν σε λειτουργία για περίπου δύο χιλιετίες, από το 1800 π.Χ. μέχρι τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες. Γνωστό περισσότερο ως Δυτικό Νεκροταφείο λόγω του γεωγραφικού προσανατολισμού του, αποτελεί ένα εξαιρετικό δείγμα ταφικής αρχιτεκτονικής της προϊστορικής περιόδου. Δύο μεγάλα τμήματα του νεκροταφείου έχουν απαλλοτριωθεί και περιφράχτηκαν ώστε, κάποια στιγμή, να ενταχθούν στο δίκτυο των αρχαιολογικών διαδρομών της πόλης.

Η κατασκευή του υδραγωγείου της Ελευσίνας επέτρεψε την κατασκευή και ενός λουτρικού συγκροτήματος στη περιοχή της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου τον 2ο αιώνα μ.Χ. Τα ερείπια αυτού του συγκροτήματος εμφανίζονταν σε όλους τους χάρτες του 19ου αιώνα. Νεώτερες αρχαιολογικές έρευνες αποκάλυψαν και άλλες λουτρικές εγκαταστάσεις κοντά στο λιμάνι της Ελευσίνας, επί της παραλιακής οδού Κανελλοπούλου.

Τον 19ο αιώνα ήταν ορατοί τρεις λιμενοβραχίονες που αποτυπώθηκαν στους χάρτες της εποχής εκείνης. Και οι τρεις όμως έχουν θαφτεί κάτω από νεότερα λιμενικά έργα. Μπορούν ωστόσο να αποτελέσουν την κατάληξη της αρχαιολογικής διαδρομής μέσα από την πόλη της Ελευσίνας, σαν μία συμβολική απόληξη από τη στεριά στη θάλασσα, καθώς το λιμάνι της πόλης αποτελούσε την πύλη της προς τον υπόλοιπο κόσμο και σε αυτό όφειλε ένα μεγάλο μέρος της ευημερίας της.